

šala sem si tudi razložiti nagel odhod gestapovcev. V strahu sem tudi pomislila, da to lahko pomeni, da so ubežnike že ujeli. Sto in sto vprašanj brez odgovora!

Naslednji dan sem zvedela nekaj več o pobegu. Od mene so gestapovci tekli v Petrovo delavnico in v Jožetovo gostilno. Seveda tam niso našli nikogar. Ta poteza gestapovcev je bila pravzaprav zelo naivna. Kdo bi šel v past, če se v takem trenutku namesto pred strelom znajdeš na svobodi, okrog in okrog Loke pa sami hribi. Brat Pavle je že

med tednom pripravil svoj nahrbtnik in ga spravil pri meni. Takoj sem ga poslala po Jaki Jesenovcu na Dobravo, kjer ga je dobil. Za ostale borce smo naknadno s pomočjo tovarišic oskrbeli razno zimsko perilo in primerno obutev.

Naj končam svoje spomine na tiste dni, ki se nanašajo na težke začetke naše borbe. Pozneje je seveda bilo še veliko razburljivih dogajanj, povezanih s srečanji z borci. Velikokrat pa sem doživljala tudi lepe in srečne trenutke.

Tončka Hafner

IZ SPOMINOV NA ZAČETKE ODPORA PROTI OKUPATORJU

Moj mož Tone se je odzval klicu OF kot prvi loški borec. V partizane je odšel 6. decembra 1941. Ker so fantje, ki so odšli v istem mesecu in se skupno pridružili Cankarjevemu bataljonu, potrebovali orožje, obleko, obutev, perilo, hrano in drugo, sem v tistih zimskih mesecih veliko hodila na zveze po hribih in prinašala vse, kar mi je uspelo priskrbeti. Vedno sem morala tudi poročati, kolikor sem lahko izvedela o premikih Nemcev in o splošnem stanju v mestu. Imela sem stik (tako mi je bilo od Jaka Bernarda naročeno) z dvema nemškima oficirjema, ki sem ju morala vzeti na stanovanje. Na moja spretna igravanja sta mi nehote marsikaj izdala, še več pa njun šofer. Vse, kar mi je uspelo izvreči iz njih, sem takoj javila naprej, bodisi ustno ali po kurirju. Če so bili partizani za kak dan po hribovskih kmetijah, sem prejela od domačih obvestilo, naj se takoj zglašim pri njih. Večkrat mi je tako vabilo poslal tudi terenski aktivist Tine Kalan.

Dne 8. februarja 1942 me je prišlo iskat Jamnikovo dekle iz Sopotnice, naj grem takoj z njo. Pri njih doma sta me že čakala moj mož in Jaka Bernard. Naslednji dan sta imela z drugimi borci sestanek pri Oblaku na Stirpniku v Selški dolini. Tu sem naletela še na dva druga partizana, in sicer Staneta Kersnika in Šifrerja. Spominjam se, kako dobro sta bila mož in Jaka tisto popoldne razpeložena. Mene pa so preganjale neke težke slutnje, ki so se, žal, že drugi dan uresničile. Med potjo tja sta obiskala še ranjene dražgoške borce.

Sestanek pri Oblakovih na Stirpniku se je napovedanega dne že začel, ko

priteče domači fant (stal je zunaj na straži) z vestjo, da se bližajo Nemci. Ostalim je uspelo rešiti se, Jaka, moj mož in domači pa so ostali. Oba partizana sta sprejela boj z Nemci in ob njihovi veliki premoči, bilo jih je 30, nesrečno končala. Jaka je dobil strel v trebuh in se še pognal po snežnem plazu. Nemci so ga takoj obkolili, dobili bi ga radi še živega, medtem pa si je sam spustil kroglo v glavo. Moj mož Tone je skočil na hlev, odtrgal neke deske za kritje, oni pa so takoj zažgali hlev in Tone je med skočkom iz njega dobil rafal iz brzostrelke. Še je menda kazal znake življenja in Nemci so ukazali domačemu fantu, naj ga prenese v hišo na podstrešje. Ko so razen živine Nemci pobrali iz hiše vse, so jo zažgali. Sina Alfonza so strašno pretepli, vse domače pa takoj odpeljali v St. Vid v taborišče za preseljene. Kosti, ki so ostale od moža, sem prenesla takoj po vojni v nov grob na škofjeloškem pokopališču.

Nekaj dni po tem strašnem dogodku mi je Mara Guzelj povedala, da sta padla na Selškem dva partizana — študenta, eden velik in eden majhen. Takoj sem pomislila, ali sta to Tone in Jaka. Nihče mi slutnje ni potrdil. Opazila sem, da se me je sleherni, ki bi o tem kaj točnega vedel, izogibal. Begala sem sem in tja in poizvedovala. Pogrešala sem tudi kake vesti od moža.

V teh mesecih do moje aretacije 19. marca 1942 sva tesno sodelovali s Tončko Hafner pri obveščanju in preskrbi borcev. Kakih 14 dni po tistem nesrečnem dogodku na Stirpniku pride ona k meni rekoč, da morava priti še isti večer po osmi uri v Pungert, s posebnim

poudarkom, da moram zagotovo priti. Pri Brnikovem Andreju v Pungertu sva našli zgoraj v kamri Pavleta Kavčiča-Miho in Draga Vraničarja-Fedjo. Klicali so me zato, da bi mi končno obzirno povedali, da sta bila oba padla na Stirpniku Jaka in Tone in ne dva neznana študenta. Mene je vest hudo prizadela, ker mi je vzela še zadnjo iskrico upanja, da moje težke sanje in slutnje le nič ne pomenijo. Potem mi je priznala tudi Tončka Hafnerjeva, da je o smrti mojega moža izvedela že naslednji dan ob obisku pri svojem očetu v zbirnem taborišču v Št. Vidu, kamor so pripeljali Oblakovo družino iz Stirpnika.

Omenim naj še, kako sva se tisti večer vračali domov. Miha naju je nagovoril, naj počakava še ostale borce, ki bi morali priti vsak čas iskat neke stvari. Prišlo jih je sedem. Vsi so bili zaviti v bele rjuhe, saj je tisti čas sneg visoko zapadel. Vodil jih je Peter Kavčič-Jegorov, ki ga zaradi dolge črne brade skoraj nisva spoznali. Pogovarjali sva se s fanti in jim izročili, kar sva prinesli s seboj. Tako sva se zaklepetali in popolnoma pozabili, da sva oddaljeni od Loke skoraj celo uro in da je že davno preko policijske. Vračali sva se po cesti. Ves čas so naju prehitevali nemški avtomobili, medve pa sva se vsakikrat ulegli v jarek, tako da sva bili čisto mokri. Najhujši problem je bil, kako priti v mesto. Povsod straže in patrulje. Še danes mi je uganka, kako sva se jim izmikali, da sva srečno prišli domov. Gorje, če bi naju takrat opolnoči skupaj dobili na cesti.

To srečanje z borci v Pungertu mi je ostalo živo v spominu. Več teh fantov je nekaj dni zatem padlo pri Jamniku pri Sv. Barbari. Tja se jih je namreč del zateklo, da bi se odpočili od dražgoških bojev in hajk po Jelovici in obeh dolinah ter pretolkli najhujšo zimo. Izdajalec jih je kmalu ovohal in šel po nagrado na gestapo. Padlo je sedem mladih življenj.

Ob tej vesti sva se s Hafnerjevo pogovarjali, kdo neki je med žrtvami. Bila je zelo zaskrbljena, vsi njeni bratje so bili namreč zraven. Tisti trenutek sem se odločila, da jih grem pogledat. Dogovorila sva se z grobarjem Krme-ljem (pozneje je padel v partizanih), da greva skupaj. Dobil je nalog od Nemcev, da padle pokoplje. Med njimi sem spoznala samo Bojana Potočnika, mladega fanta iz Škofje Loke. Nekateri so bili

bosi, drugi so imeli še žlice v rokah. Presenečeni in obkoljeni so bili še pri zajtrku. Pri hiši sem naletela na Franca Goličiča (sedaj odvetnik v Radovljici) in druge. Povedal je, da je vse padle partizane fotografiral. Nikjer ni bilo več sledu o preživelih.

Kljub težkemu prebolevanju izgube svojega moža, nisem opustila skrbi za takrat tako pomoči potrebne partizane. Nisem vedela, da sem bila od določenih ljudi opazovana in izdana.

V letu 1941 in 1942 so bili zelo zelo redki tisti, ki so bili pripravljeni pomagati partizanom. Veliko sva sodelovala z Janezom Guzeljem (umrl v taborišču) in njegovo sestro Maro. Nikdar se nisem zaman obrnila na Mici Babič, vedno je bila pripravljena pomagati in priskrbeti, kar je mogla. Rada se spominjam očeta Ivana Kavčiča, kako je že v letu 1941 rad napravil kakšno pot namesto mene. Z njegovo hčerko Tončko Hafner pa sva bili vse do moje aretacije v stalnem stiku.

Dne 19. marca 1942 zvečer sem bila v stanovanju Tončke Hafner, kjer sva pripravljali stvari, da jih nesem naslednji dan v Breznico. Tik pred policijsko uro sem se poslovila in odšla svoji aretaciji naproti. Doma me je že čakalo šest obo-roženih gestapovcev. Po temeljiti hišni preiskavi so me odpeljali v zapor v Škofji Loki. Na prvo njihovo vprašanje, kje sem bila, sem kljub šoku (vse je prišlo tako nenadoma in nepričakovano) odgovorila, da sem se sprehajala po trgu. Verjeli ali ne, več niso izvlekli iz mene.

Zasliševanje se je pretežno vrtelo okrog mojega moža in kam sem zahajala. Zelo previdno sem se izmotavala in o ničemer vedela. Najhuje je bilo, ko so mi kazali razne moževe predmete. Ob tej priliki mi je na hitro gestapovec stisnil sliko mrtvega moža in me prijel za roko, da bi po utripu precenil mojo reakcijo. Neverjetno, kako sem kljub notranjim bojem ostala na zunaj mirna in trdovratno vse zanikala. Trdila sem, da to ni on. Po tej moji odigrani predstavi gestapovci sami niso vedeli, pri čem so. Pustili so me oditi nazaj v sobo. Zunaj za zaprtimi vrati so mi živci odpovedali in sem se sesedla. Strah, da me tako ne dobe, pa me je gnal naprej. Oprijemši se zidu, sem prilezla do sobe. Tam šele sem se v joku sprostila.

Begunje so bile druga postaja moje trnove poti. Zatem jih je sledilo še ne-

šteto do zadnjega cilja, Ravensbrücka. Sebe v avgustu 1945 sem zopet prestopila domači prag. Nisem se zlepa mogla otresti spominov na preživela leta v taborišču, preganjale so me ponoči in po-

dnevi. Po dolgotrajni bolezni, ki sem jo z veliko dobre volje le premagala, sem šele začela dojemati, kako lepo je življenje v svobodi.

Ana Demšar

ZDRAVSTVENO VARSTVO IN ZDRAVSTVENO STANJE DELAVCEV V LESNI INDUSTRIJI JELOVICA ŠKOFJA LOKA OD 1954 DO 1974

Znano je, da je zgodovina zdravstvene dela in zgodovina medicine. To večnega varstva delavcev dolga kot zgodnja tudi za zgodovino zdravstvenega varstva delavcev na škofjeloškem območju, kjer so zdravniki zgodaj ugotovili in ocenili kompleksen odnos med človekom, delom in zdravjem, in zgodaj spoznali specifičen pojav poškodb pri delu in poklicnih bolezni pri delavcih. Te ocene in spoznanja, ki datirajo iz časov pred prvo svetovno vojno, so bile poglobljene in konkretizirane v času med dvema vojnama, ko so škofjeloški zdravniki te dobe že nudili organizirane usluge na področju kurativne in preventivne dejavnosti delavcem jugoslovanskih državnih železnic in delavcem gradbenih podjetij, ki so od 1938. do 1941. leta gradili vojaško cesto na Blegoš. Teh delavcev je bilo od 500 do 4000, velika večina od njih je bila iz drugih banovin. Zdravnik, ki je opravljal zdravstveno službo za te delavce, je delal po principih obratnega zdravnika. Poleg kurativne dejavnosti v ambulanti je opravljal še preventivno in socialno medicinsko dejavnost na deloviščih in bivališčih delavcev.

Leta 1945 se je pričelo v Škofji Loki ponovno organizirano zdravstveno varstvo delavcev za železničarje.

Leta 1948 se je Gorenjska predilnica v Škofji Loki dogovorila z vojaškim garnizonskim zdravnikom, da je prevzel zdravstveno skrb nad zaposlenimi v podjetju. To je bil dejansko začetek obratne ambulante na Trati, kar je trajalo vse do 1952. leta.

Organizirano in podružabljeno aktivno zdravstveno varstvo delavcev na škofjeloškem območju se je začelo 1952. leta, ko je Zdravstveni dom Kranj sporazumno z Gorenjsko predilnico v Škofji Loki ustanovil obratno ambulanto Gorenjske predilnice na Trati. V tej ambulanti je delal zdravnik v začetku le dve uri dnevno, obratna ambulanta pa je imela polno zaposleno bolničarko. Ta je poleg pomoči zdravniku v času ordinacije oprav-

ljala preventivno in socialno-medicinsko dejavnost v delovnih in pomožnih prostorih podjetja.

Leta 1954 je bilo dogovorjeno, da se zdravstvena dejavnost obratne ambulante Gorenjske predilnice Škofja Loka razširi tudi na podjetje Jelovica v Škofji Loki. Zdravnik je podaljšal svoj delovni čas v obratni ambulanti najprej na 3 in nato na 4 ure dnevno. Stalno je raslo število pregledov v ordinaciji in število ur za preventivno in socialno medicinsko dejavnost v podjetjih. Honorarno zaposleni zdravnik ni več zmogel dela v obratni ambulanti. Leta 1956 je na iniciativo Lesne industrije Jelovica Zdravstveni dom Škofja Loka sklenil pogodbo o štipendiranju pripravniške dobe bodočega zdravnika za obratno ambulanto na Trati.

Leta 1957 je Obratna ambulanta Gorenjske predilnice in Jelovice v Škofji Loki dobila stalnega zdravnika, zaposlenega v obratni ambulanti s polnim delovnim časom — od tega polovico za kurativno ordinacijo v obratni ambulanti in polovico za preventivno in socialno medicinsko dejavnost. S tem se je dejansko pričelo organizirano aktivno zdravstveno varstvo za 1000 zaposlenih delavcev v teh dveh podjetjih.

Od 1954. do 1962. leta je obratna ambulanta na Trati opravljala kurativno in preventivno dejavnost za delavce Gorenjske predilnice in Lesne industrije Jelovica. Od 1963. leta je opravljala te dejavnosti tudi za LIO Gradis Škofja Loka in preventivno dejavnost za novo pripojeni obrat LI Jelovica v Sovodnju, od 1970. leta tudi preventivno dejavnost za novo pripojene obrate v Kranju in Predvoru.

Od 1958. do 1968. leta je bila obratna ambulanta na Trati zdravstveni zavod s samostojnim financiranjem. Leta 1968 je postala strokovna enota Zdravstvenega doma Škofja Loka in takoj nato še strokovna enota Zdravstvenega doma Kranj.